

ביתי אל מול גולן / יוסף נצר

איני יודע איך הומים היערות,
איך מתכסים גגות בשלג המרעיף.
לי צאלון ניגן, ניגן על סערות,
וכליל החורש מספר לי על אביב.

כאן ביתי
אל מול גולן,
עטור מטע וכרם.

כי אני

נולדתי כאן

עם עץ הצאלון, על דשא הגנון,
השקנו יחד הירמוך עכור הזרם,
כפרי הדומים שניערתי משיקף,
כממטרות תחתן סובבתי בשרב,
כציפורים שהעירוני בקולן,

כאן ביתי
אל מול גולן.
אל מול גולן ביתי.

- שלטים:
- 1-3
- 1-10
- 1-20
- 8-9

שם עברי: צאלון נאה

שם מדעי: Delonix regia

שם אנגלי: FLAMBOYANT, ROYAL POINCIANA

שם ערבי: زهرة الجنه

משפחה: קטניתיים (כליליים) /

Fabaceae (Caesalpiniaceae)

צאלון נאה

מהיפים שבעצי הארץ. אהוב ומבוקש בזכות פריחתו
הקיצית השופעת באדום ובכתום, שבשיאה "בוערת" כלהבה,
כשמו האנגלי - FLAMBOYANT. לעץ מבנה סוככי רחב, המזכיר
את השיטות או ה"צאלים" שבנגב - ומכאן שמו העברי.
לצאלון גזע וענפים ראשיים שמבנם מרשים, ואלה נגלים
כשהוא עומד עירום בשלכת. מערכת השורשים שלו שטחית,
ולעיתים היא בולטת מעל הקרקע. עליו הגדולים מנוצים
פעמיים לעלעלים קטנים מאוד, וצבעם ירוק עמוק. העלווה

נושרת לרוב בחורף, ומאחרת ללבלב בסוף האביב. לאחר
הפריחה המרהיבה מופיעים על העץ תרמילים מעוצים -
גדולים, שטוחים וכהים.
באי מדגסקר, מולדתו, נמצא העץ בסיכון, אך כעץ נוי הוא
משגשג בארצות טרופיות וחמות. לארץ הוכנס בשנות ה-20.
לשיא הצלחתו הוא מגיע בעמק הירדן, בבקעה ובערבה, שם
נצבעים הצאלונים באדום לוהט. במישור החוף ובשאר העמקים
מותנית הצלחתו בתנאים המקומיים.

שלט:
10-20

שם עברי: ציקס שרכי

שם מדעי: *Cycas thouarsii*

שם אנגלי: MALAGASY SAGO PALM

שם ערבי: سيكاس

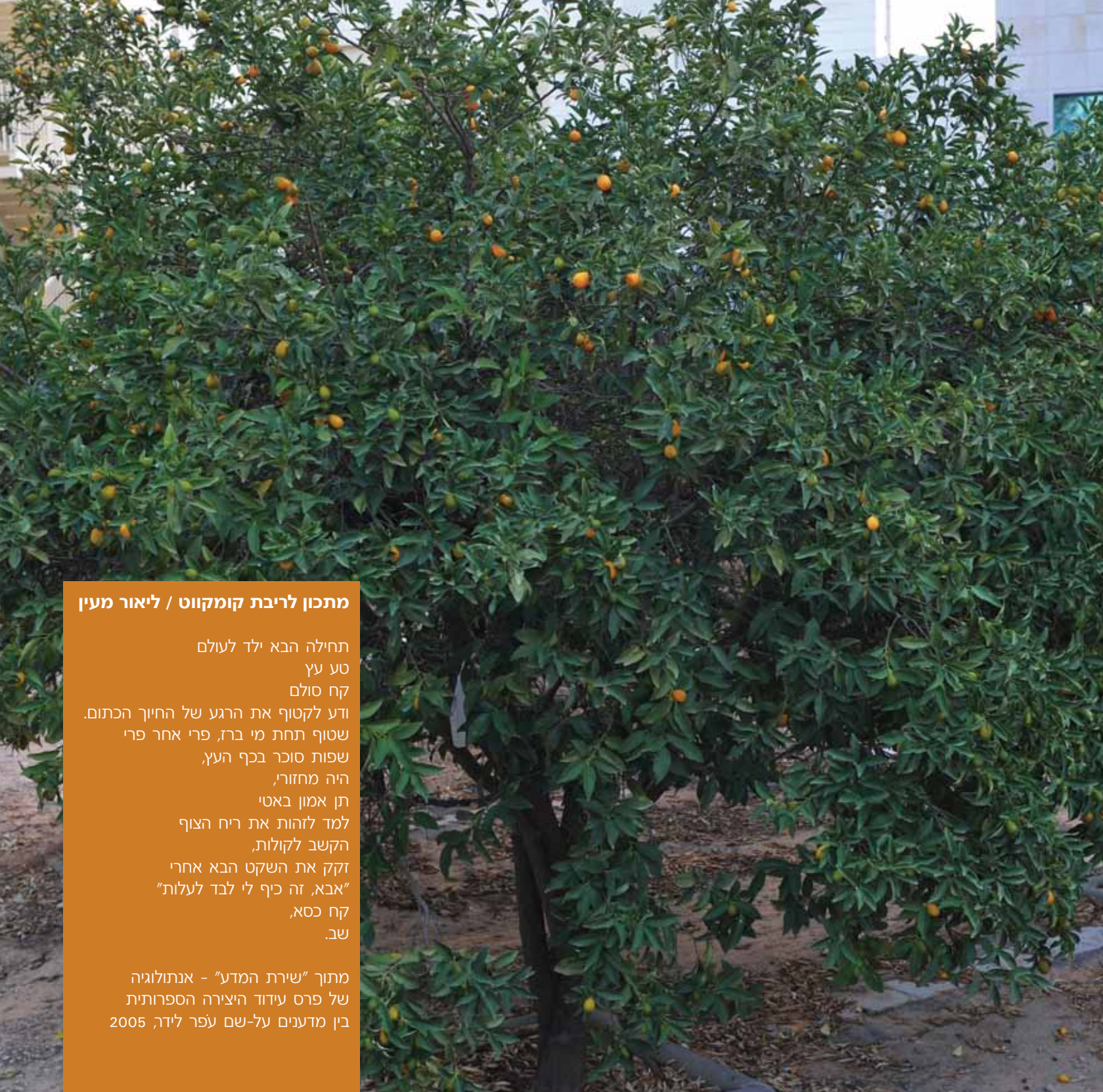
משפחה: ציקסיים / Cycadaceae

ציקס שרכי

כאיצטרובל העולה מלב העלים בקצה הגזע. הפרחים הנקביים מופיעים כגוש עלים מנוצים ושעירים בלב הצמח, ומהם מתפתחים זרעים גדולים ביציים בצבע חום-אדום. מיני הציקס הם מהקדומים שבצמחים המפותחים, ונהוג לחשוב כי הם צומחים בעולמנו כבר יותר מ-100 מיליון שנים. הציקס השרכי, שמוצאו באי מדגסקר, נחשב לקדום מכל בני משפחת הציקסיים (הופיע לפני כ-140 מיליון שנים), לגדול שבהם, וללא ספק לזה הגדל מהר יותר מכולם.

צמח דמוי דקל שעליו המפוארים מזכירים עלי שרך. הגזע הגלילי והזקוף עשוי להתפצל לשניים, והוא יכול להגיע עד גובה של כעשרה מטרים. מראש הגזע יוצאים עלים מנוצים גדולים ומבריקים, אשר עשויים להגיע לאורך של שלושה מטרים. העלים רכים בהשוואה לעליו של המין המוכר יותר, ציקס מופשל, וכפופים מטה כקשתות. כמו בשאר מיני הציקס, גם בציקס השרכי מופיעים פרחי זכר ופרחי נקבה על צמחים נפרדים. התפרחת הזכרית נראית

שלט:
4-2

שם עברי: קומקווט סגלגל

שם מדעי: Fortunella margarita

(Citrus japonica 'margarita')

שם אנגלי: OVAL KUMQUAT, NAGAMI KUMQUAT

שם ערבי: إيجون كمكات

משפחה: פיגמיים / Rutaceae

קומקווט סגלגל

מתכון לריבת קומקווט / ליאור מעין

תחילה הבא ילד לעולם
טע עץ
קח סולם
ודע לקטוף את הרגע של החיך הכתום.
שטוף תחת מי ברז, פרי אחר פרי
שפות סוכר בכף העץ,
היה מחזורי,
תן אמון באטי
למד לזהות את ריח הצוף
הקשב לקולות,
זקק את השקט הבא אחרי
"אבא, זה כף לי לבד לעלות"
קח כסא,
שב.

מתוך "שירת המדע" - אנתולוגיה
של פרס עידוד היצירה הספרותית
בין מדענים על-שם עפר לידר, 2005

ותוכו חמוץ, והוא נאכל - טרי או משומר - על קליפתו.
מהפירות מכינים ריבות, ליקרים, תה, ומשקאות
אלכוהוליים.
בסוג קומקווט שישה מינים, כולם מאסיה המזרחית. יש
הרואים בו סוג נפרד מההדר, ואחרים רואים בכל המינים זן
של ההדר היפני. מוצא הקומקווט הסגלגל הוא בדרום סין.
יופיו וגודלו הנוח הפכו את הקומקווט לעץ נוי מקובל
בישראל - בגינות, בחצרות פנימיות על גגות, ובמרפסות.

עץ הדר קטן וחינני, המשמש למאכל ולנוי. נראה כעץ
הדר שכל איבריו הוקטנו, ומזכיר את עץ הקלמנטינה. גזעו
נמוך, נופו אליפטי, ועלוותו צפופה וכהה. עליו קטנים משאר
עלי ההדרים, והם מאורכים ומחודדים. כשאר ההדרים הוא
זקוק להשקיה סדירה.
בסוף האביב מתמלא העץ בפריחת הדורים לבנה וניחוחית,
ובחורף מקשטים אותו פירות בשלים, קטנים וכתומים,
כשבכל פרי שניים עד שלושה זרעים. קליפת הפרי מתוקה

שלטים:

1-2

7-9

10-21

שם עברי: קופניון אנקרדי

שם מדעי: Cupaniopsis anacardioides

שם אנגלי: CARROTWOOD, TUCKEROO

שם ערבי: کونینون خروبي

משפחה: סבונניים / Sapindaceae

קופניון אנקרדי

הפרי נפתח), ומכיל בתוכו שלושה זרעים. מידת ההנבה והמחזוריות שלה שונות מעץ לעץ. בסוג קופניון כמה עשרות מינים של עצים ושיחים. מוצא הקופניון האנקרדי הוא במזרח אוסטרליה, בצפון אוסטרליה ובגינאה החדשה, ושמו נובע מהדמיון החיצוני של עליו לעלי עץ אחר, המרוחק ממנו בוטנית וגיאוגרפית - אנקרדיון ברזילי (הוא העץ שמצמיח אגוזי קשיו). כעץ נוי מקובל הקופניון בקליפורניה, ובישראל התפשט השימוש הגנני בו רק בעשורים האחרונים.

עץ בינוני ותדיר-ירוק, המצטיין בעלוותו המבריקה. נראה כגרסה קומפקטית וזוהרת יותר של החורב. גזעו חלק ונופו סימטרי ומסודר, בעיקר כשהעץ צעיר. העלים המנוצים לכמה עלעלים אליפטיים, עבים, קשים, ומבריקים בירוק עז.

אשכולות של פרחים קטנים בגוני ירוק וצהוב נתלים מהעץ בחורף, ובעקבותיהם מופיעים על העץ באביב אשכולות של פירות כתומים נאים. כל פרי נפתח לשלוש קשוות (חלקים של דופן הפרי אשר נפרדים זה מזה כאשר

שלט:
8-7

שם עברי: קיגליה מנוצה
שם מדעי: *Kigelia pinnata*
שם אנגלי: SAUSAGE TREE
שם ערבי: مشطوره
משפחה: ביגונוניים / Bignoniaceae

קיגליה מנוצה

ענקיים ומשונים: הם בעלי דמות של כיכרות לחם או נקניקים גדולים, חומים בהירים, התלויים אף הם מטה על הגבעולים הארוכים.

הקיגליה המנוצה היא מין יחיד בסוג. תפוצתו נרחבת ברחבי אפריקה הטרופית והסובטרופית, שם הוא משמש מזון לפילים, לגירפות, לקופים ולחזירים. גם הילידים באפריקה מפיקים תועלת מהעץ – מהגזע מכינים סירות דמויות קאנו, מהפירות מפיקים משקה דמוי בירה, ובשאר איבריו משתמשים ברפואה העממית.

עץ בעל גזע זקוף ועבה. קליפתו אפורה וחלקה, נופו מעוגל עד סגלגל, ועליו מנוצים לעלעלים גדולים וכהים. זהו עץ נשיר מותנה, ועליו נושרים רק במקרים של קיץ שחון או חורף משמעותי.

באביב ובקיץ מופיעים על גבעולים שעשויים להגיע לאורך של כמה מטרים פרחים גדולים, התלויים מטה. הפרחים יוצאים מהגבעולים בצורה אופקית, וצורתם אופיינית למשפחת הביגונוניים: הם צינוריים ודמויי משפך רחב. הפרחים נפתחים רק בלילה, ומושכים אליהם חרקים ועטלפים. פירותיו

שלט:
4-6

שם עברי: קליטריס כחלחל
שם מדעי: Callitris columellaris (glaucophylla) (huegelii)
שם אנגלי: WHITE CYPRESS-PINE
שם ערבי: سندروس زرقاوي
משפחה: ברושיים / Cupressaceae

קליטריס כחלחל

שלוש גדולות ושלוש קטנות. האיצטרובלים מתעצים, מתכהים, ובהיפתחם משחררים זרעים זעירים ומכונפים. הם עשויים להישאר על העץ שנים רבות לאחר שנפתחו. בסוג קליטריס 15 מינים, מאוסטרליה ומקלדוניה החדשה. הקליטריס הכחלחל גדל בכמה אזורים באוסטרליה, ואוכלוסיותיו הנפרדות נבדלות זו מזו בגוון העלווה ובגודל האיצטרובל. בעבר נהגו לחלק אותן למינים נפרדים, אך כיום משייכים את כולן לקליטריס הכחלחל. עצת הקליטריס קשה ויפה, והיא משמשת לריהוט ולחיפוי עץ. מיני הקליטריס הובאו לישראל למטרת ייעור וכעצי נוי, אך רובם נותרו נדירים למדי.

עץ מחטני דמוי ברוש, בעל עלווה עדינה. הגזע ניכר, זקוף או נטוי, וקליפתו החומה-אפורה חרוצה באלכסון ומגלה תחתיה עצה ורדרדה. העלווה, אפורה-כחלחלה או ירוקה, יוצרת ריכוזים מעוגלים בקצות הענפים, והעלים הזעירים והקשקשיים אופייניים לסוג קליטריס ולמשפחת הברושיים.

הפריחה קטנה ומחולקת לפרחים זכריים ולפרחים נקביים נפרדים. הנקביים מבשילים לאיצטרובלים כדוריים קטנים, הנפתחים כפרח לשש קִשׁוֹזֹת (חלקים של דופן הפרי אשר נפרדים זה מזה כאשר הפרי נפתח) משולשות:

שלט:
2-3

שם עברי: קליסטמון הנצרים
שם מדעי: *Callistemon viminalis*
שם אנגלי: WEEPING BOTTLEBRUSH
שם ערבי: كلستوم الاسديه
משפחה: הדסיים / Myrtaceae

קליסטמון הנצרים

בשרשרות של הלקטים מעוצים, כדוריים כמעט, ה"יושבים" על הענף כחרוזים כמה שנים. מוצאו של קליסטמון הנצרים, כשאר מיני הקליסטמון, הוא באוסטרליה, ושמו העברי מרמז על השימוש בענפיו הדקים והגמישים. עץ זה עמיד בתנאי חום ויובש, בקרקעות שונות ובקירבה לחוף הים, והוא חסכן במים. בזכות תכונות אלו ובשל מראהו המצודד הוא אורח ותיק בגני הארץ.

עץ פורח, קטן וחינני. גזעו אפור ומחורץ, נופו דליל למדי, והענפים שמוטים מטה. העלים צרים ומאורכים בירוק חיוור. לשיא יופיו מגיע הקליסטמון באביב, עת נתלות בקצות הענפים תפרחות מרובות אבקנים, הנראות כמברשות בקבוקים, באדום זוהר. שמו המדעי מתייחס למראה הפרחים, ומובנו ביוונית: "יפה-אבקנים". הפריחה היפה נמשכת אל תוך הקיץ, והיא מושכת אליה את ציפורי הצופיות. התפרחת מתחלפת

שלטים:

2-12

6-12

9-5

שם עברי: קריית הפקן

שם מדעי: *Carya illinoensis*

שם אנגלי: PECAN

שם ערבי: جوز

משפחה: אגוזיים / Juglandaceae

קריית הפקן

עץ נשיה מהגדולים והגבוהים שבעצי הארץ. מגודל לפרי ולנוי. גזעו זקוף, אפור ומחורץ, עליו מנוצים לעלעלים מוארכים ומחודדים ששפתם משוננת. בסתיו ובתחילת החורף מקבלים העלים צבעי שלכת צהובים-כהים.

באביב, לאחר הלבלב, מופיעות תפרחות ירקרקות של פרחים זכריים ונקביים על אותו העץ. הרוח מאביקה את הפרחים. לאחר ההפריה מתפתחים על העץ פירות ארוכים, עטופים במעטה עבה, ירוק בתחילה וחום אחר כך, אשר נפתחים בסתיו לארבע קשיות (חלקים של דופן

הפרי אשר נפרדים זה זה כאשר הפרי נפתח), המשחררות את האגוז לקרקע.

בסוג קריה כ-20 מינים. קריית הפקן הוא המוכר שבהם, ומוצאו בדרומה ובמרכזה של ארצות הברית. לזרע הפקן ערך תזונתי ובריאותי גבוה: הוא נאכל טרי או קלוי, ומשמש כרכיב מרכזי במאפים רבים.

בישראל נטעו מטעי פקן ראשונים בשנות ה-50 של המאה הקודמת, ובמקביל נטעו עצים רבים גם בגינות פרטיות. בכמה מקומות, בהם גם במכון ויצמן למדע, נטעו גם שדרות נאות של עצי פקן.

שלטים:
3-10
8-1

שם עברי: קתרוסית מרובעת
שם מדעי: *Citharexylum spinosum*
שם אנגלי: FLORIDA FIDDLEWOOD,
JAMAICA FIDDLEWOOD
שם ערבי: ساندريس
משפחה: ורבניים / Verbenaceae

קתרוסית מרובעת

מעידים על השימוש העיקרי בעצתו - בניית כלי-מיתר. בסוף הקיץ ובסתיו מתפתחות תפרחות ארוכות קשתיות ונטויות מטה, ובהן פרחים לבנים וקטנים דמויי מסמר, שריחם העז גובר בלילה. הפירות הכדוריים האדומים משחירים עם הבשלתם, אך בארץ ממעטת הקתרוסית להניב פרי. לארץ הגיע עץ זה עוד לפני קום המדינה. בתנאים טובים הוא מצליח היטב במישור החוף ובעמקים.

עץ בינוני, תדיר-ירק לרוב, המצטיין בעלוותו המבריקה. גדל על כמה גזעים זקופים ובעלי קליפה אפורה ומבוקעת. נוף העץ אליפטי. עלוותו הצפופה עשויה לכסות את כולו, ועליו הגדולים והמחודדים מבריקים בירוק עז. ענפיו המרובעים העניקו למין את שמו. במולדתו, אמריקה הטרופית, העלים נושרים לזמן קצר לקראת העונה הקרה, אולם בארץ הוא לרוב רק מחליף את עליו באביב. שמו המדעי של הסוג, וכן שמותיו בעברית ובאנגלית,

עץ הרימון / יעקב אורלנד

עץ הרימון נתן ריחו.
בין ים-המלח ליריחו.
שב, חומתי, גדודך מדוד,
שב, תמתי, דודך מדוד.

אוצרות אופיר וצרי גלעד
רכב מצרים שללתי לך בת.
אלף הזמר אתלה לך מגן
מן היאור עד הירדן.

את כלולה מכל כלות,
את דגולה כנדגלות
שתים עיניך כשתים יונים
וקול-קולך פעמונים.

לך התרועות, לך הזרים,
לך כל שלטי הגיבורים,
מה לי חיל אלף ומה רבבה?
לבבי מת מאהבה.

שב אל הקשת, שב החץ,
שב הרימון אל ראש העץ.
לך ואלך החיל יוחל,
בואי כלה, כי רד הליל.

לך התרועות, לך הזרים,
לך כל שלטי הגיבורים,
מה לי חיל אלף ומה רבבה?
לבבי מת מאהבה.

שלט:
8-3

שם עברי: רימון מצוי

שם מדעי: Punica granatum

שם אנגלי: POMEGRANATE

שם ערבי: رمان شائع

משפחה: רימוניים / Punicaceae

רימון מצוי

עץ פרי קטן ונשיר בעל מעמד מיוחד בכל תרבויות האזור.
גדל על כמה גזעים ובעל מבנה שיחי. ענפיו האדמדמים
קשתיים, והם מחודדים ודוקרניים בקצותיהם. עליו רכים,
מאורכים ובהירים, ולקראת נשירתם הם מקבלים גוון צהוב
עמוק. הלבוב אדמדם.

בתחילת הקיץ מופיעים על העץ מקבצי פרחים אדומים
ובולטים בעלי עלי כותרת מקומטים. הפרחים יוצאים מתוך גביע
בשרני ואדום בצורת כד, המסתיים ב"כתר" של שיניים ממושקות.
מהגיעים מבשיל בסתיו הפרי בצורת כדור מצולע, שבראשו

אותו "כתר" מוכה בתוך כל פרי מאות זרעים אדומים או ורודים,
הערוכים בדבוקות אשר מופרדות ב"דפים" צהובים.
מוצא הרימון המצוי הוא בצפון איראן ובשוליים המערביים
של ההימלאיה. משם התפשט כגידול חקלאי לאזורנו.
הרימון הוא אחד משבעת המינים בהם התברכה ארץ
ישראל, ובמקורות היהודיים הוא מסמל שפע, חוכמה, יופי וברכה.
גידולו התרחב באחרונה בארץ ובעולם, בעקבות ביקוש גובר
למוצרי, הן כפרי שיש לו סגולות בריאותיות, והן כחומר גלם
לרטבים, ליינות ולסירופים שונים.

שלט:
3-14

שם עברי: שזיף דובדבני 'אדום'
שם מדעי: Prunus cerasifera 'atropurpurea' ('pissardii')
שם אנגלי: PURPLE-LEAF PLUM
שם ערבי: دراق كرزى
משפחה: ורדיים / Rosaceae

שזיף דובדבני 'אדום'

אכילים אך חמוצים.
בצורתו המקורית זהו עץ קטן שעליו ירוקים ופירותיו אדומים או צהובים, ומוצאו במערב אסיה. את הזן הזה הביא לצרפת לראשונה ב-1880 מ. פיסארד, הגנן של גני השאה הפרסי באותה תקופה (זה המקור לשמו המדעי הנרדף של הזן). הוא מבוקש כעץ נוי בארצות רבות, ובמיוחד אלו בעלות אקלים קריה. אחד השימושים המקובלים בו לאחרונה הוא עיצובו כבונזאי.

עץ נשיר קטן הבולט בעלוותו הצבעונית. הנוף צר בצעירותו ומתעגל בבגרותו. הגזע נמוך וחום. לענפים המרובים קליפה חומה כהה, ועליהם גדלים עלים ביציים מחודדים ומשוננים. עליו של העץ מבלבלים בצבע ברונזה, הופכים ארגמניים בבגרותם, ומאדימים לפני הנשירה בחורף. בסוף החורף ובתחילת האביב, עת העץ עדיין בעירומו, הוא מתכסה בשפע פרחים לבנים עם לב אדמדם. בקיץ מופיעים פירות כדוריים קטנים, ארגמניים אף הם,

שלט:
5-12

שם עברי: שיזף מצוי

שם מדעי: Ziziphus spina-christi

שם אנגלי: CHRIST'S THORN JUJUBE

שם ערבי: السدر

משפחה: אשחריים / Rhamnaceae

שיזף מצוי

בכמה גלים לאורך השנה. מקורו של השיזף המצוי בסוואנות של מזרח אפריקה, ומשם הוא התפשט גם לאזורנו. בארץ הוא גדל בר בחבלים החמים והנמוכים, ושורד תקופות יובש ממושכות. הערבים רואים בפרטים המבוגרים עצים קדושים, וכינו את העץ סידר או דום, וכך הפך גם בעברית ל"עץ הדומים". על-פי המסורת הנוצרית, כתר הקוצים שהונח על ראשו של ישו נוצר מענפי השיזף, וזה מקור שמו בשפות שונות.

עץ בינוני, נשיר מותנה, הגדל לעיתים על כמה גזעים. הגזע מתפצל בגובה נמוך לענפים, וקליפתו חומה וחרוצה קלות. הענפים ארוכים וקשתיים, והם יורדים כמעט עד לקרקע, דבר המקנה לעץ מראה בכותי מעט. בבסיס העלה גדלים שני קוצים, והוא עשוי לנשור בחורף קר או בעונה היבשה. הפרחים הקטנים מרוכזים בקבוצות, וצבעם קרם-צהבהב. הם מכילים צוף, ומושכים אליהם דבורי דבש. הפריחה והפירות המתוקים, אשר נאכלים על-ידי חיות ובני-אדם כאחד, מופיעים

שלט:
8-5

שם עברי: שלטית מקומטת
שם מדעי: *Peltophorum dubium*
שם אנגלי: YELLOW POINCIANA, YELLOW FLAME
שם ערבי: بلتوفورم مجعد
משפחה: קטנייתיים (כליליים) /
Fabaceae (Caesalpinaceae)

שלטית מקומטת

בפני יופיה הזוהר עלי הכותרת של הפרחים מקומטים, כפי שנרמז בשמו העברי של העץ, ולאחר הפריחה מתכסה העץ בהמוני תרמילים שטוחים וחומים. השלטית חזקה וגדלה מהר, ובזכות יפי פריחתה והצל שהיא מספקת היא מקובלת כעץ נוי לשדרות ולגנים. בישראל שימשה רבות בשנות ה-70 וה-80 של המאה הקודמת כעץ שדרה וכעץ רחוב, אך בשל שורשיה השטחיים, המגלים אגרסיביות רבה בבגרותם, היא נשתלת כיום בעיקר בגנים ובפארקים גדולים.

עץ גדול שכיפתו נצבעת בפריחה צהובה וזוהרת. הגזע האפור מחורץ בבסיסו וחלק בשאר חלקיו. הענפים מתפרסים לצדדים ויוצרים נוף מעוגל רחב. עליו גדולים, מנוצים פעמיים לעלעלים קטנים, צבעם ירוק עז, והם דומים לעלי בן משפחתו הקרוב - הצאלון. עץ השלטית הוא נשיר מותנה: במקורו הוא תדיר-ירק, אך במקומות קרים יותר מאזורי מוצאו בדרום אמריקה, הוא משיר את עליו. בקיץ, כשהשלטית פורחת בצהוב עז, קשה לעמוד

שלט:
8-18

שם עברי: שסע פרהיבי
שם מדעי: Schizolobium parahyba
שם אנגלי: FERN TREE, TOWER TREE, YELLOW JACARANDA
שם ערבי: جكرنده
משפחה: קטנייתיים (כליליים) /
Fabaceae (Caesalpinaceae)

שסע פרהיבי

עץ גבוה וצר המפתח צמרת דלילה של עלים גדולים מנוצים בראשו. השסע הפרהיבי גדל במהירות רבה, והוא יכול להוסיף לגובהו שני מטרים בשנה. מניפת העלים הגדולים שבראשו עשויה להיראות כדקל או כשרך ענק. עליו הירוקים גדולים מאוד, ואורכם כמטר ויותר. הם מנוצים פעמיים לעלעלים קטנים מרובים, ונושרים לפרק זמן קצר באביב. הפריחה מופיעה בתפרחות זקופות צהובות בראש העץ, המזכירות את פריחת השלטית, ובעקבותיה

מופיעים על העץ תרמילים הנראים ככף אכילה או ככף נעלים, ובכל אחד מהם זרע בודד. בסוג שסע שני מינים דומים, הגדלים בר בברזיל ובקוסטה ריקה. השסע הפרהיבי הוא אחד העצים הגבוהים בברזיל, ושם מרבים לגדלו כעץ נוי פיסולי. לישראל הגיע למטרה דומה לפני שנים רבות, אך תפוצתו מצומצמת מאוד, היות שהוא מתאים למקומות חמים ומוגנים מרוח בלבד, וזקוק להשקיה רצופה.

שלט:
6-2

שם עברי: שפלרה (ברסאיה) מקרינה
שם מדעי: Schefflera (Brassaia) actinophylla
שם אנגלי: QUEENSLAND UMBRELLA TREE,
OCTOPUS TREE
שם ערבי: شيفلير
משפחה: קיסוסיים / Araliaceae

שפלרה (ברסאיה) מקרינה

הנראות כקרניים או כזרועות של תמנון (מכאן שמו האנגלי הנוסף). על צירי התפוחת מסודרים פרחים קטנים ואדומים אשר מכילים צוף. הפריחה נמשכת כמה חודשים, ומתחלפת בפירות כדוריים סגולים הנאכלים במולדתו, אוסטרליה, על-ידי עטלפים, קנגורו עצים, יונקי-כיס אחרים וציפורים. השפלרה המקרינה נפוצה ביותר כצמח נוי ברחבי העולם. בהיותה עץ יערות, היא מתאימה מאוד לגידול בצל או בתוך מבנה.

עץ יער טרופי בעל עלווה עשירה ופריחה יוצאת דופן. גדל לרוב על כמה גזעים דקים וקשתיים. עליו הגדולים יוצאים בתחילה מראשו של גזע בודד, ורק בבגרותו הוא מסתעף לענפים ונופו מתרחב. העלים מחולקים לעלעלים גדולים ומבריקים, היוצאים ממרכז אחד, בקצה של פטוטרת ארוכה. מעגל העלים עשוי להיראות כמטרייה - ומכאן שמו האנגלי של העץ. בסוף הקיץ עולות בראש העץ תפוחות משונות וארוכות

שלט:
4-8

שם עברי: תויה מערבית

שם מדעי: Thuja occidentalis

שם אנגלי: AMERICAN ARBORVITAE

שם ערבי: عفص غربي

משפחה: ברושיים / Cupressaceae

תויה מערבית

נאכלת בתאווה על-ידי איילים, וגם משום כך יש לה העדפה לבתי גידול לא-נגישים. התויה המערבית מאריכת ימים מאוד: בבר מוכרים פרטים בני מאות שנים.

מהעץ המקורי פותחו למטרת נוי מאות צורות גנניות שונות, חלקן שיחיות ואף ננסיות (שהפכו לנפוצות בכל העולם). גם בישראל העץ המקורי נדיר למדי, אך הצורות שפותחו ממנו, ובהן הזן 'איזמרגד', מוכרות ואהובות בגנים רבים.

עץ מחטני קטן דמוי ברוש. קליפתו חומה וחרוצה לרצועות, וענפיו השטוחים מבדילים אותו מהברוש. העלים קשקשיים וקטנים, והם מדיפים ריח אופייני. פרחים קטנים, זכריים ונקביים בנפרד, מופיעים בקצות הענפים. הנקביים מתפתחים לאיצטרובלים קטנים מאורכים ההופכים חומים. מוצא התויה המערבית הוא במזרח אמריקה הצפונית. היא גדלה ביערות מחט מעורבים, ומצליחה בעיקר בסביבות מחיה קשות, כגון קרקעות ביצה או מצוקים סלעיים. עלוותה

אני וסימון ומואיז הקטן / יוסי בנאי

ולפעמים כשאני כך לבדי
אני חוזר לסמטאות ילדותי
אל נעורי שנעלמו עם השנים
לחברים שלי ההם הישנים
אני חוזר אל הצבעים והקולות
אל העיניים התמימות והגדולות
אני חוזר אל השכונה אל עץ התות
אל עפיפון אדום אדום קשור לחוט
היינו ילדים וזה היה מזמן
אני וסימון ומואיז הקטן

שלט:
10-7

שם עברי: תות לבן
שם מדעי: Morus alba
שם אנגלי: SILKWORM MULBERRY,
WHITE MULBERRY
שם ערבי: توت أبيض
משפחה: תותיים / Moraceae

תות לבן

של הפרחים הנקביים ומתאחדים ליצירת פרי מקובץ, המורכב מאגוזיות-אגוזיות, ונחשב לפרי מדומה. למרות השם, הפרי יכול להיות לבן, אדום, או כמעט שחור. התות הלבן תורבת בסין. שמו העברי הקדום זהה לשם העץ בפרסית, ודומה לשמותיו בהודו (טוטה, טוטי). הוא הובא לארץ ישראל לראשונה במאה ה-16, ואחר כך במאה ה-19, מתוך כוונה להקים כאן תעשיית משי, אך ניסיונות אלה לא צלחו.

עץ נשיר ורחב נוף בעל גזע נמוך. עליו הגדולים חלקים משני צידיהם, והם המזון המועדף של זחלי טוואי המשי. התות הלבן הוא עץ דו-ביתי (וגם בכך הוא נבדל מהתות השחור), ופרחי הזכר והנקבה גדלים על עצים נפרדים. הפרחים הזכריים משחררים את האבקה שלהם במהירות עצומה - כמחצית מהירות הקול - וזו מגיעה אל הפרחים הנקביים בעזרת הרוח. לאחר ההפריה תופחים עלי העטיף

שלט:
10-18

שם עברי: תמר מצוי

שם מדעי: Phoenix dactylifera

שם אנגלי: DATE PALM

שם ערבי: نخيل

משפחה: דקליים / Arecaceae (Palmae)

תמר מצוי

”צדיק, פתור יפרח; פארז בלבנון ישגה” (תהילים צ”ב 13)

עשרות זנים של תמר למאכל, וצבע פירותיהם נע מצהוב עד אדום-כהה.

התמר המצוי גדל בר בכל רחבי המזרח הקרוב וצפון אפריקה, וכעץ פרי הוא התפשט לכל העולם. כל חלקיו משמשים את האדם: הגזעים משמשים לבנייה, העלים – לקירוי מבנים, העלים – לייצור מטאטאים, והזרעים – לשימושים רפואיים. התמר נזכר בתנ”ך פעמים רבות כסמל לצמח רב-תועלת. הוא אחד משבעת המינים שנתברכה בהם ארץ ישראל, והלובל שלו הוא מארבעת המינים שנטילתם היא אחת ממצוות חג הסוכות. גם בתרבות הנוצרית והמוסלמית שמור לו מקום של כבוד.

דקל נישא ואחד מסמלי המדבה. גזעו גבוה וישר, ועל פניו “צלקות”, שהן שאריות של עלים ישנים אשר נשרו או הוסרו. מבסיס הגזע עולים גזעים נוספים של צמחי-בת (חוטרים). בראש הגזע צמרת של עלים מנוצים, גדולים ונוקשים. העלים (“כפות תמרים”) אפורים-כחלחלים, והם מחולקים לעלעלים המחודדים בקצותיהם.

התמר הוא דקל דו-ביתי: תפרחות גדולות של פרחים זכריים ופרחים נקביים מתפתחות על פרטים נפרדים. בטבע מאבקת הרוח את הנקבות, אך בגידול תרבותי מבוצע התהליך ידנית. בעקבות הפריחה מופיעים על הדקלים הנקביים אשכולות של פירות מאורכים גליליים, העוטפים כל אחד זרע בודד. קיימים

שלט:
4-23

שם עברי: תמר נטוי
שם מדעי: Phoenix reclinata
שם אנגלי: SENEGAL DATE PALM
שם ערבי: نخيل السنغال
משפחה: דקליים / Arecaceae (Palmae)

תמר נטוי

כתום-חום בהבשילם. בארצות מוצאו של הדקל אוכלים גם את הפרי וגם את ליבת הגזע.
התמר הנטוי הוא אחד מכ-15 מינים בסוג תמר. מין זה גדל בר ברחבי אפריקה הטרופית, מסנגל ועד אפריקה הדרומית. אפשר למצוא אותו גדל בנופים שונים, מגובה פני הים ועד אזורים הרריים. כצמח נוי מגדלים אותו בארצות חמות בשל מראהו הפיסולי. בישראל נדירים הפרטים הבוגרים של התמר הנטוי.

דקל מרובה גזעים. הגזעים האפורים, אשר יוצאים כקבוצה מבסיס אחד, דקים יחסית, נטויים בקשתות, ויוצרים צללית פיסולית יוצאת דופן. בראש כל גזע צמרת, או "כתר", של עלים מנוצים נוקשים וקשתיים. צבעם ירוק עז, ובכך הם נבדלים מן העלים האפרפרים של התמר המצוי.
תפרחות של פרחים זכריים ושל פרחים נקביים מתפתחות על עצים נפרדים, ובעקבותיהם מופיעים על דקלי נקבה אשכולות מסועפים של פירות מאורכים אכילים, שצבעם

שלטים:

4-22

5-8

שם עברי: תמר קנרי

שם מדעי: Phoenix canariensis

שם אנגלי: CANARY ISLAND DATE PALM

שם ערבי: نخيل جزر الكناري

משפחה: דקליים / Arecaceae (Palmae)

תמר קנרי

אשכולות של פירות כדוריים כתומים, המכילים זרע אחד גדול אשר עטוף בציפה דקה. את הפירות אפשר לאכול, והם אהובים על ציפורים.

התמר הקנרי ייחודי (אנדמי) לאיים הקנריים, ויחד עם הציפור קנרית הוא נחשב לסמל הרשמי של האיים.

התמר הקנרי נחשב למרכיב אופייני של גנים ים-תיכוניים, ומשתמשים בו בערי האזור בשדרות ייצוגיות הדורות. שדרה ותיקה כזאת מפארת את גן העיר בראשון לציון.

דקל חסון ומפואר בבגרותו. הגזע חום או אפור, עבה וישר, ועל פניו דגם אופייני של צלקות מעוינות, שהן בסיסי עלים ישנים אשר נשרו או הוסרו. בראש הגזע צמרת או "כתר" של עלים מרובים וצפופים, היוצרים צמרת שצורתה כיפתית, ולא כדורית כבתמר המצוי. העלים הירוקים ארוכים, נוקשים ומנוצים לעלעלים רבים המסתיימים בחוד נוקשה. תפרחות צהבהבות של פרחים זכריים ונקביים מופיעות על דקלי זכר ונקבה בנפרד. על פרטים נקביים מתפתחים

לוגו מכון ויצמן למדע: עץ החיים

משוער כי הרישום המקורי של עץ החיים ששימש כבסיס לעיצוב הלוגו של מכון המחקר על-שם זיו (1934) ולאחר מכן של מכון ויצמן למדע, הוא מעשה ידי האדריכל היהודי, ילד גרמניה, אריך מנדלסון, שתכנן בין היתר את בית ויצמן. ייתכן שבעיצוב האותיות העבריות שיתף פעולה עם הטיפוגרפית פרנצ'סקה ברוך.

בשנת 1982 עודכן הלוגו על-ידי אשר אורון, ובשנת 1994 עודכן פעם נוספת במחלקת הגרפיקה של המכון, בראשות חיה יוסקוביץ. התצורה הרשמית הנהוגה כיום הותאמה ונקבעה על-ידי שרון מורו וצוות המחלקה לפרסומים ולתקשורת, בשנת 2001.

מאורן ועד תמר, מחזון למציאות

חזונו של ד"ר חיים ויצמן באשר לנוף המכון, כפי שעולה מהציטוט הפותח ספר זה, התממש, בין היתר, הודות ליד ימינו, מאיר וייסגל, שפעל רבות בתחום זה, בתפקידיו השונים במכון, ובהם יו"ר הוועד הפועל (1954–1967), ונשיא המכון (1967–1970). וייסגל הנהיג במכון שאיפה מתמדת לטוב ביותר, בכל התחומים. אדריכלים מובילים הוזמנו לתכנן את הבניינים, ובהם גם אריה אלחנני (1898–1985), שמילא תפקיד חשוב גם בהתוויית אופי נופי המכון.

אלחנני הגה את תוכנית המיתאר הראשונה למכון ויצמן בשנת 1947 ("עיר המדע"). תוכנית זו אמנם לא בוצעה בסופו של דבר, אבל הבניינים במכון הוצבו, על-פי הצעתו, כמעין "ביתנים בתערוכה", לאורך שדרות. לחלקים ניכרים בתכנון הנופי של המכון היה שותף יחיאל פלדי, אדריכל גנים וגן ראשי במכון זיו ובמכון ויצמן. אדריכל הנוף שלמה וינברג-אורן תיכנן עם אריך מנדלסון את גן בית ויצמן.

בשנת 1953 הגיעו למכון ליפא יהלום ודן צור, שהביאו עמם גישה של תכנון נופי לאומי. הם הקפידו על המשכיות השפה התכנונית, הניכרת בגני המכון עד היום. עבודתם רבת המעוף זיכתה אותם לימים בפרס ישראל. ראוי לזכור, שאופי נוף המכון הושפע גם מ"תחנת הניסיונות החקלאית" (שנקראה גם "התחנה לחקר החקלאות"), שעל חלק משטחה הוקם מכון זיו בשנת 1934. מייסדה של התחנה ומנהלה היה יצחק אלעזרי-וולקני, שעל-שמו קרוי מכון וולקני לחקר החקלאות, ממשיך דרכה של תחנת הניסיונות החקלאית. אנשי התחנה, ובהם פרופ' אוטו ורבורג, פרופ' חנן אופנהיימר, פרופ' הלל אופנהיימר וד"ר ישראל גינדל, נטעו בשטח המכון מיגוון עצי פרי סובטרופיים ייחודיים, כגון מנגו, אבוקדו ועוד. הודות לעבודות אלה קיימים כיום בישראל מטעים רבים של פירות סובטרופיים.

מכון ויצמן למדע

מכון ויצמן למדע הוא אחד ממכוני המחקר הרב-תחומיים המובילים בעולם. המחקר המדעי הבסיסי של המכון, בתחומי מדעי הטבע והמדעים המדויקים, מתפרס על פני חמש פקולטות: מתמטיקה ומדעי המחשב, פיסיקה, כימיה, ביוכימיה וביולוגיה. במכון עובדים 2,700 מדענים, תלמידי מחקר, ועובדי מינהל.

שורשיו של המכון יונקים ממכון המחקר על שם דניאל זיו, שהוקם בשנת 1934 בתרומתם של ישראל ורבקה זיו מלונדון, אשר ביקשו להנציח בדרך זו את זכרו של בנם דניאל. יוזם הקמתו של מכון זיו, הרוח החיה בפעילותו המדעית ונשיאו הראשון היה ד"ר חיים ויצמן, כימאי בעל שם עולמי שעמד במשך שנים רבות בראש התנועה הציונית, ולימים היה לנשיאה הראשון של מדינת ישראל.

בנובמבר 1944, בהסכמתה ובברכתה של משפחת זיו, הוחלט כי מכון זיו יעמוד בבסיסו של ארגון מדעי רחב היקף שייקרא על שמו של ד"ר חיים ויצמן. ב-2 בנובמבר 1949, לכבוד יום הולדתו ה-75 של ד"ר חיים ויצמן, נחנך מכון ויצמן למדע.

מכון ויצמן למדע הניח אבני דרך ומילא תפקיד מפתח בהתפתחותה של מדינת ישראל. מדעני המכון היו מחלוצי חקר הסרטן בישראל. הם תיכננו ובנו את המחשב האלקטרוני הראשון בארץ ומהראשונים בעולם; הראשונים שיסדו מחלקה לפיסיקה גרעינית שלידה נבנה מאיץ חלקיקים; והראשונים שהקימו חברה להעברת ידע מהאקדמיה לתעשייה, ויזמו הקמה של פארק תעשיות מדע בסמוך למכון. מדעני המכון היו חלוצים גם בחקר המוח, ננו-טכנולוגיה, ומחקרים בתחום הניצול היעיל של אנרגיית השמש.

מחקריהם של מדעני המכון הובילו לפיתוחה ולייצורה של התרופה הישראלית האתית הראשונה, ולפיתוח תרופות נוספות למחלות שונות, לרבות סרטן. הם יצרו שפות מחשב חדשות, וגילו את המבנה המרחבי התלת-ממדי של מולקולות ביולוגיות שונות, ובהן גם מולקולה הממלאת תפקיד מפתח במחלת אלצהיימר. המצאותיהם בתחום האופטיקה הובילו לפיתוח מוצרים מתקדמים, כגון מצגים עיליים המשמשים טייסים ורופאים. שיטות להפרדת איזוטופים שפותחו במכון מיושמות במקומות שונים בעולם.

מחקרים נוספים הובילו לפיתוח שיטות מתקדמות להשתלת רקמות עובריות, לגילוי ולזיהוי גֵנים אשר מעורבים בגרימת מחלות, ולפיתוח מחשב ננו-ביולוגי שיוכל, אולי, בעתיד, לפעול בתאי הגוף, לזהות מחלות, ולבלום אותן בעוד מועד.

כיום מוביל מכון ויצמן למדע את המאמצים לקדם פתרונות ודרכים חלופיות להתמודדות עם משבר האנרגיה העולמי, ואת המגמה העולמית שבמרכזה פריצת גבולות המחקר המסורתיים בין המדעים השונים, וקידום מחקר רב-תחומי, כמו ביומטיקה וביולוגיה של מערכות.

המכון פועל רבות לשיפור החינוך המדעי, במטרה לאפשר לאנשים מכל שכבות האוכלוסייה להבין את המהפכה המדעית, ולהשתלב בהצלחה בעולם המדעי-טכנולוגי החדש. מכון דוידסון לחינוך מדעי, המאגד את הפעילויות החינוכיות של מכון ויצמן למדע, מפעיל עשרות תוכניות לתלמידים מחוננים וילדים טעוני טיפוח, מגילאי בית-ספר יסודי ועד למורים בבתי-ספר תיכוניים, סטודנטים ומבוגרים. תוכניות מיוחדות אלה מאפשרות לקהל הרחב לחלוק עם המדענים את ההתרגשות המלווה את מסעות המחקר שלהם ואת ההתקדמות המדעית.

מאורן ועד תמר | מאה מיני עצים בקמפוס מכון ויצמן למדע

עורך: יבשם עזגד

תחקיר וכתיבה: אדריכל ישראל דרורי

עוזרים לעורך: אריאל אדירם, תמר גלבוע

עורכת לשונית: יעל אונגר

תרגום לערבית: פרופ' עבד גרא, חאלד חמודי

מעצבת גרפית: ריקי בנימין

עוזרת הפקה: נעמה פסו

תחקיר שירים: אריאלה סבא, רות ריכטר

צילום: חיים זיו, נעמה לוריה ארבילי

תמונות נוספות: דני אלמליח, נורית חרמון, יובל דורון,

ניסים פינס, פבלו צ'רקסקי, סימה קגן, אביגיל הלה,

www.thinkstockphotos.com

תודה מיוחדת: לד"ר רון מילוא, לאגרונום דני אלמליח ולמוני זיו

דפוס: ע.ה. הדפסות